

ПРИЄДНАННЯ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ ЯК ЧАСТИНА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

JOINING UKRAINE TO THE EUROPEAN GREEN DEAL AS PART OF EUROPEAN INTEGRATION

Асірян С.Р., к.ю.н.,

асистент кафедри права Європейського Союзу

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Борищак В.О., студентка III курсу факультету прокуратури

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена аналізу актуального питання щодо приєднання України до Європейського зеленого курсу (European Green Deal, ЄЗК), який було запущено Європейською комісією в грудні 2019 року.

Актуальність даного питання зумовлена тим, що втілення в життя підходів ЄЗК є пріоритетним для уряду та парламенту України. Отримання Україною статусу країни-кандидата в ЄС сприяло зміцненню пріоритетності цієї мети, надавши додаткові підстави її збереження навіть під час збройної агресії РФ проти України.

Визначено, що Європейський зелений курс на сьогодні є ключовою глобальною стратегією Європейського Союзу, яка була розроблена на десятиліття вперед і Україна, яка демонструє свою відданість європейським цінностям та євроінтеграції в цілому, має імплементувати його. Описано основні характеристики Європейського зеленого курсу, передумови та мета його створення, основні завдання, ключові компоненти та перспективи досягнення всіх стратегічних цілей.

Відомо, що Україна підтримує цілі ЄС у сфері кліматичної політики: одна з перших ратифікувала Паризьку кліматичну угоду у 2016 році, а у серпні 2020 року уряд України повідомив керівним органам ЄС про намір України приєднатися до Європейського зеленого курсу. Проаналізовано низку основних кроків, які були вчинені Україною на шляху приєднання до ЄЗК протягом 2020–2023 років.

У статті визначено які завдання та виклики постали в рамках ЄЗК. Аналіз основних компонентів ЄЗК з точки зору можливостей та загроз для України дозволив визначити перспективність впровадження ЄЗК на національному рівні в контексті європейської інтеграції.

Розглянуто які позитивні зміни очікують Україну при реалізації Європейського зеленого курсу на національному рівні. Зокрема очікується, що перехід до кліматичної нейтральності принесе значні можливості, такі як потенціал для економічного зростання, нові бізнес-моделі та ринки, нові робочі місця і технологічний розвиток.

Ключові слова: Європейський зелений курс, євроінтеграція, кліматична політика, імплементация, ініціатива, стратегія.

The article is devoted to the analysis of the topical issue of Ukraine joining the European Green Deal, which was launched by the European Commission in December 2019.

The relevance of this issue is due to the fact that the implementation of the EGD approaches is a priority for the government and parliament of Ukraine. Ukraine's obtaining the status of a candidate country in the EU contributed to strengthening the priority of this goal, providing additional grounds for its preservation even during the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine.

It was determined that the European Green Deal is currently the key global strategy of the European Union, which was developed for decades ahead, and Ukraine, which demonstrates its commitment to European values and European integration as a whole, must implement it. The main characteristics of the European Green Deal, the prerequisites and purpose of its creation, the main tasks, key components and prospects for achieving all strategic goals are described.

It is known that Ukraine supports the EU's goals in the field of climate policy: it was one of the first to ratify the Paris Climate Agreement in 2016, and in August 2020, the Ukrainian government notified the EU governing bodies of Ukraine's intention to join to the European Green Deal. A number of main steps taken by Ukraine on the way to joining the EGD during 2020–2023 have been analyzed.

The article defines the tasks and challenges that have arisen within the framework of the EGD. The analysis of the main components of the EGD from the point of view of opportunities and threats for Ukraine made it possible to determine the perspective of the implementation of the EGD at the national level in the context of European integration.

It has been considered what positive changes await Ukraine in the implementation of the European Green Deal at the national level. In particular, the transition to climate neutrality is expected to bring significant opportunities, such as the potential for economic growth, new business models and markets, new jobs and technological development.

Key words: European Green Deal, European integration, climate policy, implementation, initiative, strategy.

Постановка проблеми. Європейська інтеграція являє собою процес економічного та політико-правового зближення держави, яка прагне стати членом ЄС, з європейськими міждержавними структурами. Процес євроінтеграції в Україні триває ще з 2000-х років і кінцева її мета – вступ України до ЄС.

Україна демонструє відданість європейським цінностям та більш того, сама концепція Зеленого курсу досить позитивно впливає на кліматичну політику держави.

Але також при імплементатії низки нормативно-правових актів, які декларують положення ЄЗК, виникають деякі проблеми, що потребують покрокового вирішення. Тому видається необхідним проаналізувати ЄЗК під призвоєю євроінтеграції України.

Метою статті є аналіз Європейського зеленого курсу у контексті європейської інтеграції України: визначення викликів та перспектив.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання характеристики Європейського зеленого курсу, його можливості, загрози виклики та перспективи для України досліджували такі вчені як Н. С. Максютя, А. Мироненко, К. В. Чичуліна, Н. Г. Гахович, О. І. Бондар, Т. П. Галушкіна, Н. В. Федорчук, А. Андрусевич, З. Козак, І. М. Кушнір та інші. Велика кількість наукових статей на цю тематику підкреслює цікавість вчених даною проблематикою в контексті європейської інтеграції України.

В даних роботах робиться акцент на необхідності впровадження ЄЗК на національному рівні та окреслюються позитивні перспективи змін не тільки у кліматичній політиці, а й в інших сферах. Однак, визначені і загрози, які потребують усунення шляхом вчинення низки заходів.

Виклад основного матеріалу. Перед тим як перейти до аналізу Європейського зеленого курсу (далі – ЄЗК) без-

посередньо в контексті європейської інтеграції України, варто його охарактеризувати.

Останні зміни клімату та значне погіршення навколишнього середовища становлять своєрідну загрозу для існування Європи та всього світу. Аби подолати ці виклики, ЄЗК має своїм завданням перетворити ЄС на сучасну, ресурсоефективну та конкурентоспроможну економіку, при цьому забезпечуючи відсутність чистих викидів парникових газів до 2050 року; економічне зростання, яке не пов'язане з використанням ресурсів; а також те, що жодна особа та жодне місце не залишиться поза увагою європейської спільноти [1].

ЄЗК є своєрідним порятунком від пандемії COVID-19. Фінансування Зеленого курсу забезпечують одна третина інвестицій у розмірі 1,8 трлн євро з NextGenerationEU Recovery Plan і семирічного бюджету ЄС [1].

Європейська комісія прийняла ряд пропозицій з метою зробити кліматичну, енергетичну, транспортну та податкову політику ЄС придатною для скорочення чистих викидів парникових газів щонайменше на 55% до 2030 року порівняно з рівнем 1990 року [1].

Європейський зелений курс можна визначити як пакет політичних ініціатив, який має на меті спрямувати ЄС на шлях «зеленого переходу» з кінцевою метою – досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року. Також він передбачає трансформацію ЄС у справедливе та процвітаюче суспільство із сучасною та конкурентоспроможною економікою [2].

В контексті стратегічних цілей підкреслюється необхідність цілісного та міжсекторального підходу, за якого всі відповідні сфери політики сприяють досягненню кінцевої мети, яка пов'язана з кліматом [2].

Пакет включає в себе ініціативи, що є тісно пов'язаними між собою та стосуються клімату, навколишнього середовища, енергетики, транспорту, промисловості, сільського господарства та сталого фінансування [2].

Важливим елементом європейської інтеграції України є співробітництво нашої держави з ЄС у даній сфері. Відповідно до Угоди про асоціацію ЄС [3], одним із зобов'язань України є впровадження реформ у екологічній політиці та праві [4, с. 103].

Україна заявила про своє бажання брати участь у ЄЗК ще у серпні 2020 року, однак офіційного приєднання до сьогодні немає. Проте вже з того часу, Україна покроково починає розробляти низку проєктів, які являють собою план для приведення законодавчої бази у відповідності до законодавства ЄС та проведення консультації з колегами з ЄС для ефективності імплементації ЄЗК.

Вже 13 серпня 2020 року Україною було передано до Європейської комісії позиційний документ стосовно участі України в даній ініціативі. Визначено, що Україна прагне встановити з ЄС діалог на регулярній основі щодо залучення нашої держави до проєктування та втілення в життя ініціатив у рамках ЄЗК і в подальшому сформулювати спільну Дорожню карту участі України у ЄЗК [5].

Наступним кроком в цьому напрямку було підписання на саміті Україна-ЄС угоди «Кліматичний пакет для стабільної економіки в Україні». Угода передбачала фінансування проєктів щодо переходу до кліматично нейтральної та чистої економіки, що складало 10 млн євро [5].

Вже після презентації ЄЗК, Україна почала покроково до нього долучатися. Зокрема, у січні 2020 року було представлено проєкт Концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року, який має назву «Український Зелений Курс». Мета концепції – досягнення того, щоб вже через 30 років близько 70% електроенергії було вироблено саме з відновлюваних джерел енергії (ВДЕ). В положеннях даної Концепції зазначено, що Україна прагне досягти кліматичної нейтральності у 2060 році, хоча країни-члени ЄС поставили за мету в ЄЗК зробити це у 2050 році [5].

У липні 2021 року Верховна Рада закріпила ціль, суть якої полягала у зменшенні викидів парникових газів до 35% у порівнянні із рівнем 1990 року. Однак, експерти зазначають, що така мета не є досить перспективною і може відтягнути момент настання кліматичної нейтральності [5].

РНБО України у 2021 році передбачила проєктування та затвердження «Національного плану з енергетики та зміни клімату на період 2030 року» для протидії зміні клімату і адаптації до неї. Дану ініціативу так і не було прийнято [5].

Аналізуючи вищенаведені кроки, які були вчинені Україною впродовж 2020-2021 років, можна дійти до висновків, що в цілому впровадження положень ЄЗК відбувалось повільно і не в повній мірі. Імплементація законодавства мусить мати наскрізний характер і стосуватися всіх тих напрямків, що визначені в ЄЗК. Також варто врахувати, що всі прийняті документи мають бути не декларативними, а такими, що мають перспективність виконання і можливість реалізації.

Зважаючи на повномасштабне російське у 2022 році, Україна зіткнулась з певними труднощами у реалізації принципів та цілей ЄЗК. Також мала місце економічна агресія проти країн ЄС. Тому ці події спричинили перегляд багатьох політик і заходів, як у самому ЄС, так і безпосередньо в Україні.

Для ґрунтовного аналізу того, які кроки вчиняла Україна упродовж 2022–2023 років необхідно виокремити ключові моменти з Річних звітів 2022–2023 років, що мають назву «Україна та ЄЗК», які підготовлені експертами громадських організацій під загальним керівництвом ГО «DiXi group» і за фінансуванням Європейського Союзу [6].

Навіть в умовах збройної агресії РФ проти України, реалізація підходів ЄЗК залишалась серед пріоритетів українського уряду та парламенту протягом цього року та до сьогодні. Додаткові підстави для збереження першочерговості цього питання створило набуття Україною статусу країни-кандидата в ЄС.

Верховна Рада має змогу використовувати ЄЗК як керівний принцип у плануванні своїх екологічних та економічних стратегій, враховуючи його важливість для подальшого інтегрування в європейські структури. Для України це означало не лише виконання стандартів та вимог ЄС у сфері охорони навколишнього середовища, а й залучення фінансової, технічної та експертної підтримки з боку ЄС для розвитку зелених технологій, відновлення природних екосистем та зменшення викидів парникових газів.

Таким чином, навіть в умовах складних політичних та економічних обставин, ЄЗК залишався важливим компонентом стратегії розвитку України та співпраці з Європейським Союзом [7, с. 3].

Відповідно до Річного звіту за 2022 рік Україною було вчинено низку кроків, зокрема: оновлення низки секторальних документів в сфері енергетики; продовження активної кліматичної дипломатії; отримання доступу до деяких фінансових інструментів ЄС; початок планування повоєнної відбудови України, де підкреслено пріоритет підходів ЄЗК та в цілому набуття членства в ЄС [7, с. 3–4].

Річний звіт за 2023 рік дозволяє виділити ряд позитивних тенденцій:

1. Рік відзначився продовженням модернізації енергетичного сектору, досягнення прогресу у реформуванні кліматичного та екологічного законодавства.
2. Проведено детальний селф-скрінінг, що означає перевірку національного законодавства на відповідність праву ЄС.
3. Енергетичні ринки зазнали стабілізації. Цього року «Укренерго» отримало статус повноправного учасника ENTSO-E.
4. Розроблено План України в рамках Ukraine Facility та запущено Державного фонду декарбонізації та енергое-

фективної трансформації, а також проєкту Ukraine Facility фінансування якого складає 50 млрд євро є ключовими кроками у реалізації зеленої трансформації.

5. Розпочато розробку Національного плану з енергетики та клімату, враховуючи те, що у цьому році в Європейському Союзі були прийняті всі законодавчі акти пакету Fit for 55. Також політично узгоджено питання реформування ринку електроенергії, декарбонізації ринку газу та законодавства про ринок водню. В цій частині Україні необхідно адаптувати своє законодавство до вимог ЄС.

6. Зміцнення процесу реформування сектору відновлювальної енергетики, що є надважливим у процесі досягнення кліматичної нейтральності, і прийняття оновленого законодавства, що сприятиме поступовому переходу до ринкової моделі.

7. Набуття чинності законами «Про водовідведення та очищення стічних вод», «Про управління відходами». Також було ратифіковано низку міжнародних договорів.

8. Продовжено низку заходів із підвищення енергоефективності та встановлено нові механізми для фінансування заходів декарбонізації. Україна перебуває у списку топ-3 реформаторів серед членів Енергетичного Співтовариства, важливими складниками роботи якого є солідарність, інтеграція енергетичних ринків і декарбонізація.

9. Наостанок однією із найпозитивніших тенденцій є початок переговорів про вступ України до ЄС [8, с. 3–4].

В останньому Квартальному огляді ГО «DiXi group», що охоплює період жовтень-грудень 2023 року зазначається, що завершення 2023 року стало досить важливим для подальших реформ в Україні відповідно до принципів ЄЗК, особливо з урахуванням прийняття Європейською Радою рішення про відкриття переговорів про вступ з Україною. У цьому контексті питання імплементації оновленого законодавства ЄС та пріоритетів ЄЗК стане ключовим фактором на шляху України до повноцінного членства в ЄС.

Поряд з цим, вступили в дію оновлені цілі ЄС у сфері клімату та енергетики, зокрема щодо розвитку відновлюваних джерел енергії, які також необхідно враховувати при встановленні майбутніх національних цілей в Україні.

Відбулася низка важливих дебатів та прийнято політичні рішення, зокрема щодо нового законодавства щодо розвитку ринку водню, сталого авіаційного транспорту, зменшення викидів метану в енергетичному секторі тощо. Ці зміни також мають бути враховані у подальших реформах в Україні. Активна кліматична дипломатія, зокрема заходи в рамках Конференції ООН зі зміни клімату (COP28), відкрила нові можливості для співпраці між ЄС та країнами-партнерами, що також було закріплено у домовленостях про міжнародні інвестиційні проєкти за участю фондів ЄС [9, с. 3].

Таким чином, впродовж 2022–2023 років Україна, незважаючи на повномасштабне російське вторгнення, зробила велику кількість кроків щодо приєднання до ЄЗК. На наш погляд, основним стимулом є статус держави-кандидата в ЄС та початок переговорів про вступ України до ЄС. Саме зараз наша держава має продемонструвати повну відданість цінностям, цілям та ініціативам ЄС і довести свою повну готовність щодо отримання статусу держави-члена ЄС.

На шляху приєднання до ЄЗК перед Україною вже постала низка викликів.

По-перше, механізм коригування вуглецю на кордоні, що є одним із ключових питань для досягнення цілей ЄЗК, може мати неоднозначний вплив на економіку України [10, с. 60].

Введення вуглецевого податку ЄС у контексті МКВК буде мати вплив на витрати українських експортерів, що може призвести до збільшення цін на їх продукцію та спричинити зниження їхньої конкурентоспроможності [10, с. 91].

По-друге, в енергетичному секторі ключовою проблемою є нестача інструментів для досягнення значного прогресу в енергетичній ефективності, а ключові стратегічні документи у галузі клімату та енергетики потребують новелізації [8, с. 68]. Необхідно також модернізувати та реконструювати об'єкти паливно-енергетичної промисловості, але для цього потрібне значне фінансування, яке на сьогодні Україна забезпечити не може.

По-третє, у промисловому секторі ЄЗК привернув увагу всієї міжнародної спільноти на питання екологічної безпеки та проблеми зміни клімату. Україна, яка має глобальні проблеми стосовно різноманітних викидів підприємств, також приєдналась до цього процесу. Однак для його повної реалізації на національному рівні необхідним є екологічна модернізація вітчизняної промисловості та перехід на відновлювальну (зелену) енергетику, без чого можливість збуту товарів до ЄС значно обмежується [10, с. 72].

По-четверте, однією із головних загроз для біологічного різноманіття є людська діяльність та знищення флори і фауни. Катастрофічною є зменшення площ водно-болотних угідь, степових екосистем та природних лісів через землеробську діяльність, вирубування лісів з подальшою зміною цільового призначення земель, осушення або затоплення територій, а також будівництво промислових, житлових та дачних об'єктів [10, с. 75]. Вирішити цю проблему визначено у Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року [11].

По-п'яте, Україна має значний успіх в сільському господарстві, але видається необхідним імплементація Стратегії ЄС «Від ферми до виделки», яка передбачає безпечне ведення сільського господарства (мається на увазі зменшення використання пестицидів та антибіотиків, що можуть бути небезпечними). Більше того, в рамках даної Стратегії дуже гостро постають питання щодо покращення регулювання використання бюджету в аграрному секторі: розподіл бюджетних коштів та їхнє ефективне використання, виконання бюджетних програм в аграрному секторі тощо [10, с. 78].

По-шосте, у лісовому господарстві низка питань не визначені взагалі. Дослідження уразливості лісів України до зміни клімату залишається недостатньо розглянутою проблемою [10, с. 83].

Викликом також стало і те, що ліси займають тільки 15,9% від площі України, в той час коли оптимальний показник сягає 20% [10, с. 84].

Конкретно за останній рік (2023), відповідно до Річного моніторингового звіту [8], перед Україною на шляху впровадження ЄЗК на національному рівні постали такі виклики: нестача прозорості в секторі енергетики щодо інформування про те як функціонують ринки, яка динаміка відновлення та розвитку, на якому етапі перебуває процес проєктування рішень, стратегій тощо [6].

Тобто, багато положень ЄЗК дуже важко реалізувати одразу. Перед Україною постає велика кількість різноманітних викликів та завдань, вирішення яких дуже часто потребує модернізації певних об'єктів, залучення нового обладнання, а не тільки розробка нових нормативно-правових актів задля правового регулювання.

Незважаючи на виклики та проблемні питання, після успішного впровадження ЄЗК, Україну очікує ряд перспектив у контексті європейської інтеграції.

Ключовою перспективою впровадження ЄЗК є отримання Україною статусу кандидата ЄС. Очевидно, що такий статус неможливо отримати лише від імплементації ЄЗК, однак аналізуючи його положення і співставляючи стан речей, який є в Україні, можна відзначити, що досягнення кліматичної нейтральності та досягнення всіх цілей ЄЗК в цілому є дуже довгим та кропітким процесом, який має свої злети та падіння.

Успішна інтеграція в ЄЗК буде мати наслідком також і доступ до більш глибокого фінансування проєктів,

що спрямовані на відбудову України у повоєнний час. Зокрема, війна завдала великої шкоди навколишньому середовищу і підтримка в цьому питанні з боку західних партнерів, в тому числі і держав-членів ЄС, є гостро необхідною.

Також вбачається перспектива того, що Україну буде інтегровано у важливі сфери ЄС (адже Україна продемонструє свою надійність в частині виконання ініціатив ЄС).

Ключовим в ЄЗК є перехід держав до впровадження відновлюваних джерел енергії. Для України успішним наслідком буде отримання незалежності від нафти та природного газу [12, с. 71–72].

Висновок. Таким чином, ЄЗК на сьогодні є достатньо пріоритетним пакетом політичних ініціатив, що покликаний вирішити нагальні проблеми навколишнього середовища, зміни клімату та багато інших.

В контексті європейської інтеграції, Україні необхідно імплементувати ЄЗК та досягти цілей, що регламентовані, для того аби продемонструвати відданість цінностям ЄС, готовністю співпрацювати в русі покра-

щення законодавства та проведення низки заходів для вирішення нагальних проблем, які сколихують всю європейську спільноту.

Україна, в рамках Угоди про асоціацію з ЄС, ще з першого року запровадження ЄЗК почала робити кроки у напрямку його впровадження на національному рівні. Однак, повномасштабна російська агресія проти України значно зменшила першочерговість вирішення кліматичних питань. Але наша держава, продовжуючи рухатися на шляху до статусу кандидата ЄС, змогла втримати пріоритетність запровадження ЄЗК.

Розробка документів, досягнення визначених цілей та реалізація низки завдань часто уповільнюється через появу певних проблем. Проте перспективність впровадження ЄЗК значно превалює над викликами, що постають, тому Україна не покидає спроб імплементувати його повністю.

На наш погляд, приєднання та успішна реалізація ЄЗК є частиною глобальної мети – отримання Україною статусу держави-члена ЄС.

ЛІТЕРАТУРА

1. The European Green Deal. *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (date of access: 04.03.2024).
2. European Green Deal. *European Council Council of the European Union*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/green-deal/> (date of access: 05.03.2024).
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода Україна від 27.06.2014 р. : станом на 30 листоп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 21.03.2024).
4. Мельничук, В. В., Горохова, Л. В., Вергелес, Т. М. Вплив євроінтеграційних процесів на формування екологічних цінностей українців. *Доцільність впровадження курсу «Академічна доброчесність» у закладах вищої освіти* 6, с. 102–104.
5. Європейський Зелений Курс. *Екодія*. URL: <https://ecoaction.org.ua/ievropejskyj-zelenyj-kurs.html> (дата звернення: 20.03.2024).
6. Європейський зелений курс в Україні: досягнення та виклики-2023. *Віднова*. URL: <https://vidnova.info/ievropejskyj-zelenyj-kurs-v-ukrayini-dosyagnennya-ta-vyklyky-2023.html> (дата звернення: 20.03.2024).
7. ГО «DiXi group». Україна та Європейський зелений курс: річний моніторинговий звіт 2022 рік. Київ, 2023. 37 с.
8. ГО «DiXi group». Україна та Європейський зелений курс: річний моніторинговий звіт 2023 рік. Київ, 2023. 46 с.
9. ГО «DiXi group». Україна та Європейський зелений курс: кварталний огляд № 8. Київ, 2024. 36 с.
10. Європейський зелений курс і кліматична політика України : аналіт. доп. / [С. П. Іванюта, Л. М. Якушенко] ; за заг. ред. А. Ю. Сменковського. – Київ : НІСД, 2022. – 95 с. – <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2022.12>.
11. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 21.03.2024).
12. Кушнір І.М. Європейський зелений курс, як драйвер Європейської інтеграції України. Розвиток економіки України в нових реаліях міжнародних відносин: зб. матеріалів студентської наук.-практ. Інтернет-конф., 7 грудня 2022 р., м. Київ. КНЕУ, 2022. С. 71–73. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/Zbirnik_Conference_07.12.2022/22_5737_2022.pdf#page=71.